

Тільки після проведеного аналізу можна проводити комерціалізацію, з метою оптимального використання фінансових ресурсів. У наступних дослідженнях потрібно детальніше вивчити питання оцінювання економічної ефективності кожного методу комерціалізації інноваційної продукції.

Література

1. Білізніченко М.О. Використання об'єктів права інтелектуальної власності та основні форми їх комерціалізації / М.О. Білізніченко, З.І. Марченко // Продуктивність агропромислового виробництва. – Сер.: Економічні науки. – 2011. – № 18. – С. 51-55.
2. Бульбах Н.О. Можливості логістики у мінімізації інноваційних витрат підприємства / Н.О. Бульбах, В.В. Стадник // Вісник Хмельницького національного університету : наук. журнал. – Сер.: Економічні науки. – Хмельницький : Вид-во ХНУ. – 2010. – № 1. – Т. 1. – С. 127-131.
3. Куратник П. Аналіз прямих витрат для нових изделий / П. Куратник // Справочник економіста, 05(89), май 2011. – К. : Вид-во "Медиа-Про", 2011. – С. 32-38.
4. Махнуша С.М. Проблеми вартісної оцінки та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у контексті маркетингу інновацій / С.М. Махнуша // Механізм регулювання економіки : Міжнар. наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДУ. – 2009. – Т. 2, № 3. – С. 49-55.
5. Попович П. Операційний аналіз витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції / П. Попович // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 7. – С. 327-335.
6. Сенчук Т. Облік витрат на дослідження і розробку нового виду продукції / Т. Сенчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 6. – С. 326-329.
7. Ступнікер Г.Л. Комерціалізація інтелектуальної власності як інструмент управління інтелектуальним капіталом / Г.Л. Ступнікер // Економічний простір : зб. наук. праць. – 2008. – № 15. – С. 163-170.
8. Цибульов П.М. Введення результатів науково-технічної діяльності до господарського обороту / П.М. Цибульов // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/TraeiV/2008/9.pdf – Назва з екрана.
9. Косиць Р.С. Форми та методи комерціалізації інноваційної продукції промислових підприємств / Р.С. Косиць // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Сер.: Проблеми економіки та управління. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка". – 2012. – Вип. 725. – С. 129-134.
10. Типове положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 1996 р., № 473.
11. Додатки N 1-21 до Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 1996 р., № 473.

Косиць Р.С. Расходы предприятий на коммерциализацию инновационной продукции

Рассмотрен вопрос затрат предприятий на осуществление коммерциализации инновационной продукции. Осуществлен анализ возникновения соответствующих расходов, раскрыта их роль при коммерциализации и выделены общие и дополнительные расходы на коммерциализацию в соответствии с формами и методами осуществления этого процесса.

Ключевые слова: коммерциализация, инновационная продукция, затраты, формы коммерциализации, методы коммерциализации.

Kostsyk R.S. Enterprises costs for innovative products commercialization

The article reviews the question of enterprises costs for innovative products commercialization. The analyzing of related costs is done and their role in the commercialization is described. Also general and additional costs of commercialization according to the forms and methods of this process were allocated.

Keywords: commercialization, innovative products, costs, forms of commercialization, methods of commercialization.

УДК 339.97

Доц. Д.А. Красніков, канд. екон. наук –
Дніпропетровський НУ ім. Олеся Гончара

СУЧАСНІ НАСЛІДКИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРЕЧЧИНИ

Проаналізовано основні напрями турецьких економічних реформ та особливостей їх реалізації. Визначено їх вплив на динаміку економічного зростання та формування статусу нової індустріальної країни. Особливу увагу приділено поміркованій лібералізації зовнішньоторговельної сфери Туреччини та формуванню експортоорієнтованої економіки. Розглянуто особливості змін структури експорту Туреччини. Визначено значення Туреччини у зовнішньоекономічних зв'язках України та встановлено фактори, що стримують їх розвиток. Зазначено напрями перетину інтересів Туреччини та України на зовнішніх ринках.

Ключові слова: лібералізація економіки, структура експорту, селективний протекціонізм, іноземні інвестиції.

Постановка проблеми. Сучасні умови світогосподарського розвитку в післякризових глобалізаційних умовах сприяють певному переформуванню світових ринків і, відповідно, надають потенційну можливість "активним" країнам покращити власне становище. Безумовно, важливу роль у розвитку країн відіграють національні стратегії розвитку, успішність яких перетворює потенціальні можливості країни на реальні здобутки. Однією з таких країн є Туреччина, яка за відносно короткий проміжок часу перетворилась із традиційної аграрної країни з обмеженими природними ресурсами на успішну ринкову економіку.

Дослідники виділяють причини економічного успіху Туреччини, серед них виділимо: 1) чітке визначення і закріплення своїх конкурентних переваг у стратегічних документах, а також послідовна та наполеглива реалізація поставлених цілей; 2) використання дуже великих за обсягом "новостворених" ринків пострадянських країн; 3) ефективне стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, дослідженню успішної економічної стратегії Туреччини в науковій літературі приділяється недостатньо уваги. Увагу науковців привертають насамперед євроінтеграційні прагнення Туреччини, які розглянуто в дослідженнях науковців: серед зарубіжних можна виділити праці В. Надеїн-Раєвського, Р. Рабб, А. Ренда, І. Стародубцева; серед українських – Б. Волчок, Д. Чернишова, Б. Парахонського, М. Гончара, В. Кузнєцова та ін. Аспектам економічного співробітництва України та Туреччини приділяли увагу М. Воротнок, М. Гончар, І. Долгов, Р. Жангожі, Ю. Кочубей, Н. Мхитирич, І. Турянський та ін. Однак турецький досвід може стати в нагоді під час розроблення стратегії економічного розвитку нашої держави. Крім того, останнім часом Туреччина виступає на технологічних ринках як конкурент українським підприємствам, і цей факт потребує детального аналізу і вивчення.

Мета дослідження. Головною метою цієї роботи є аналіз основних напрямів економічних реформ Туреччини та їх впливу на розвиток зовнішньої торгівлі та внутрішньоекономічні показники з метою використання як досвіду для формування стратегій економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Туреччину відносять до нових індустріальних країн, і для цього є аргументи: сьогодні економіка Туреччини є у двадцятці лідерів, пропустивши вперед себе тільки "високотехнологічні" або "ресурсні" держави; високі темпи зростання економіки Туреччини; з 1980 р. ВВП на одну особу зросло більш ніж у 4 рази і у 2005 р. почав перевищувати середньосвітовий показник (рис. 1).

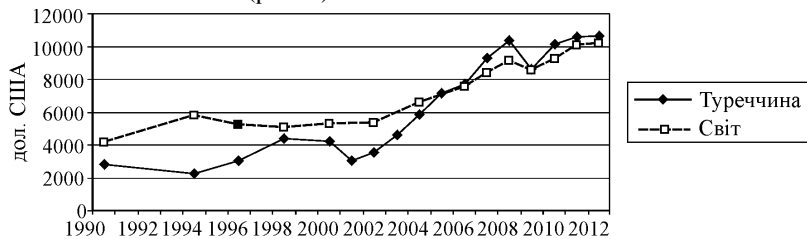

Рис. 1. ВВП на одну особу [1]

На наш погляд, основним фактором розвитку турецької економіки є покладання на розвиток переробних галузей. Оскільки історично базові експортоорієнтовані галузі – сільське господарство, а також виробництво текстилю та одягу – є найбільш захищеними національними ринками майже у всіх країн світу, то очевидною є недоречність інтенсифікації їх розвитку. Спроможність Туреччини створити технологічні виробничі потужності в нових для себе галузях на основі "емуляції" розвинених країн світу створило перспективи довгострокового економічного зростання, результати якого країна відчуває вже зараз [2, с. 46].

Початок політики економічної стабілізації й лібералізації економіки Туреччини датується 1980 р. Тоді Туреччина була на грані гіперінфляції разом із зниженням з падінням виробництва, промислове виробництво було слабо розвиненим, а за допомогою високих протекціоністських бар'єрів проводилась політика імпортозаміщення, яка стосувалась більшою мірою споживчих товарів. Міжнародний валютний фонд ухвалив рішення стосовно підтримки політики лібералізації турецької економіки. Умовою такої підтримки була реалізація пакета реформ: перегляд валютного курсу, відмова від політики протекціонізму, відкритість Туреччини для іноземного капіталу, звільнення цін, припинення дефіцитного фінансування економічного зростання, створення вільного фінансового ринку [3]. На особливу увагу заслуговує механізм реалізації реформ, окремі елементи якого розглянуто в нашому дослідженні.

Варто зауважити, що політика, спрямована на різноманітне стимулювання експорту, становить єдину розумну альтернативу "пасивному фритредерству" для тих країн, які перебувають у стані переходу від неринкової до ринкової системи господарства за порівняно низької ефективності національної промисловості. На думку багатьох кейнсіансько орієнтованих вчених, саме пропонована зовнішньоекономічна політика становить слабке місце "програм МВФ": вони виходять із припущення, що падаючий курс національної валюти – достатній стимул для експорту. При цьому маємо на увазі, що збільшення кількості орієнтованих на експорт підприємств відбудеться автоматично. Однак у цьому твердженні як аксіома передбачається, що в економіці присутні вільні капітали,

здатні автоматично переміститися в експортоорієнтовані галузі. Але, зазвичай, у країнах зі слабким ринковим механізмом спостерігаємо постійну нестачу вільних капіталів, що сковує й розвиток експорту. У підсумку, лібералізація зовнішньоторговельного режиму викликає істотне розширення імпорту, що при млявості зростання експорту створює проблему платіжного балансу й дефіциту бюджету. Такої ситуації Туреччині вдалося уникнути завдяки формуванню торговельного режиму з протекціонізмом селективного типу, а також ефективному та спрямованому у стратегічні напрями розвитку економіки інвестиційні потоки.

Сучаний торговельний режим Туреччини демонструє високий рівень використання всіх дозволених СОТ інструментів протекціонізму. По-перше, Туреччина має один із найбільш диверсифікованих митних тарифів, що нараховує 16448 тарифних ліній при середньосвітовому у 10 тис. , що дає змогу країні селективно захищати саме товари критичного імпорту з мінімальним впливом цього захисту на середній рівень митного захисту всієї країни. По-друге, країна "зв'язала" в СОТ тільки 50,3 % тарифних позицій – всі сільськогосподарські товари та 33,5 % несільськогосподарських товарів (жодної тарифної позиції не "зв'язано" за групами товарної номенклатури: 26, 36, 60, 64, 67, 75, 78, 83, 89, 93 та 97). Для прикладу, всі нові члени СОТ повинні "зв'язати" 100 % тарифних позицій. Рівень "зв'язування" Туреччини є дуже високим: для сільськогосподарських товарів середній рівень "зв'язування" становить 72 % і охоплює діапазон ставок від 0 до 225 %; для несільськогосподарських товарів рівень "зв'язування" становить 17,7 % і охоплює діапазон ставок від 0 до 82 % Це дає Туреччині більше свободи в регулюванні імпорتنих товарних потоків. По-третє, в Туреччині велика частка "пікових" тарифів: 9,1 % від загальної кількості тарифних ліній належить до національних "тарифних піків" (при середньому рівні мита – 12, 2 %), 14,6 % від загальної кількості тарифних ліній належить до міжнародних "тарифних піків" [4, с. 26-32].

Результатом селективного обмеження імпорту є низький показник середньозваженого мита, що становить за даними СОТ 4,9 %, а за даними індексу економічної свободи взагалі – 2,4 %. Такий результат є теоретично прогнозованим, оскільки, чим вище мито діє на товар, тим меншим буде його імпорт до країни і тим менш відчутним до нього буде показник середньозваженого мита. Загалом, індекс економічної свободи Туреччини в 2013 р. становив 62,9 (69 місце). З десяти індексів, що його складають, найвищий показник для Туреччини – свобода торгівлі (85,2) [5]

Фактично, в Туреччині вже протягом декількох десятиліть існує один із найбільш ліберальних режимів регулювання діяльності іноземного капіталу, що періодично доповнюється й конкретизується відповідно до загального напрямку економічного курсу країни. Турецьке керівництво застосовує відносно іноземних інвесторів комплекс стимулювальних і заохочувальних заходів, які покликані сприяти такому розміщенню інвестицій у країні, яке б відповідало загальній стратегії її економічного розвитку. Щодо галузевого розподілу інвестицій, то насамперед, заохочуються інвестиції в експортоорієнтовані сфери промисловості й наукомісткі виробництва, а також у туризм, перевезення, будівництво, освіту, охорону здоров'я. Крім цього, відповідно до політики вирівнювання рів-

нів економічного розвитку окремих регіонів країни, стимулювання іноземного капіталу в Туреччині має виражений територіальний характер. Вступ Туреччини до Митного союзу із ЄС у 1995 р. став додатковим стимулом для іноземних інвесторів. Так, великі японські, південно-корейські й інші фірми кваліфікують здійснити інвестиції в Туреччині для того, щоб потім уже безмитно поставляти свою продукцію на ринки ЄС.

Розвиток економіки Туреччини відбувався так: протягом чотирьох років з 1995 р. в країні змінилося сім урядів; у 1998 р. національна економіка виявилася на грані дефолту внаслідок азіатської і російської фінансових криз; у 1999 р. країна пережила руйнівний землетрус, який забрав близько 20 тис. життів і спричинив збиток економіці країни приблизно на 10-13 млрд дол. США. У 2001 р. економіка була на грані колапсу: інфляція сягнула 80 % на рік, турецька ліра знецінилась майже вдвічі, банки закривались, обсяг виробництва скорочувався.

Згодом, економіка Туреччини ставала щоразу більше функціонально відкритою. Частка зовнішньої торгівлі в економіці загалом стало підвищувалася, починаючи з 1980 р. Обсяг зовнішньої торгівлі становив 8,6 % ВВП у 1970 р., у 1980 р. і 1990 р. цей показник становив вже 15,7 % і 23,4 % відповідно, у 2000 р. і 2012 р. – 43,1 % і 57,9 %. При цьому експортна квота становила у 2012 р. 26,4 %, а імпортна – 31,5 % [6]. З позицій економічної безпеки, імпортна квота досягла безпечної межі з огляду на формування залежності від світу. З 2003 р. в Туреччині спостерігаємо від'ємне сальдо торговельного балансу.

Протягом 1990-1995 рр. середній щорічний рівень зростання обсягів експорту становив 13,4 %, тоді як у 1995-2000 рр. він дорівнював 5,7 %, а у 2001-2008 рр. – 20,1 % (рис. 2). Первинною причиною започаткування позитивної тенденції протягом періоду 1990-1995 рр. було значне збільшення попиту на турецький імпорнт з боку Європейського союзу. Крім того, девальвація турецької ліри в 1994 р. істотно підвищила конкурентоспроможність турецьких експортерів. Однак у 1997 р. і 1998 р., внаслідок економічних криз у нових індустріальних країнах Азії й у Російській Федерації, зростання світової торгівлі припинилося, попит скоротився. У 2009 р. експорт скоротився на 22,6 % завдяки впливу світової економічної кризи та світових торговельних потоків, але вже з 2010 р. експорт Туреччини збільшувався протягом трьох років у середньому на 14 % [7].

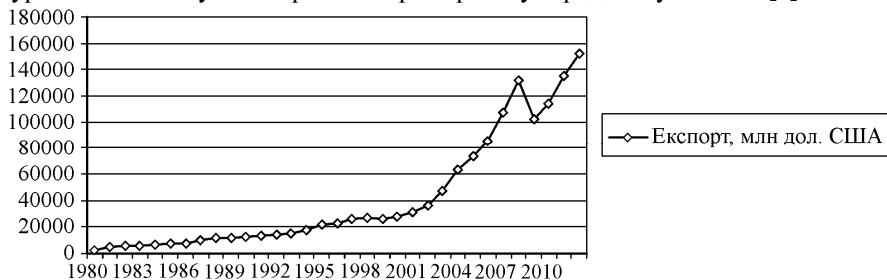

Рис. 2. Динаміка експорту Туреччини у 1980-2012 рр. [7]

Рівень експортного зростання докризових років відбувався під впливом багатьох факторів. По-перше, промислове виробництво Туреччини, незважа-

ючи на ревальвацію турецької ліри, отримало певні конкурентні переваги за рахунок низької реальної заробітної плати й цін на енергію (головним чином на електрику), значно нижчих за світові. По-друге, низькі реальні процентні ставки, порівняно з попередніми роками, знизили вартість кредитів для виробників і експортерів. По-третє, збільшилась кількість технологічних удосконалень, які спричиняють обмін з партнерами по спільному підприємству (особливо в автомобільній промисловості) або імпорту нововведень. Нарешті, в останні роки продуктивність виробництва підвищувалась, тоді як споживання залишалося на сталому рівні, створюючи додаткову пропозицію, яка стала істотним стимулом для виходу на закордонний ринок. В імпорті Туреччини важливу роль відіграють товари з низьким ступенем оброблення й капітальні товари. Через знецінювання долара проти євро й турецької ліри, Туреччина набула переваг під час ввозу більш дешевих напівфабрикатів із країн, де ціни було встановлено згідно з курсом долара (подібно східно-азіатським країнам, передусім Китаю) і експортуючи кінцеві продукти головним чином до країн ЄС [8].

Структура експортованих товарів також істотно змінилася: сільськогосподарські вироби, текстиль, одяг і сировина поступилися лідерською позицією промислової продукції з високим ступенем доданої вартості: готова металева продукція, машини та обладнання, електричні машини та апарати, автотранспортні засоби та причеми. Частка промислової продукції в загальному експорті у 2012 р. становила 93,9 %. Ці перетворення продовжуються в останні роки (рис. 3). На діаграмі зазначено структури експорту 2000 р., 2012 р. та докризового 2007 р. з метою більш чіткого визначення тенденцій, частково порушених кризовими змінами в загальному обсязі експорту країни [9].

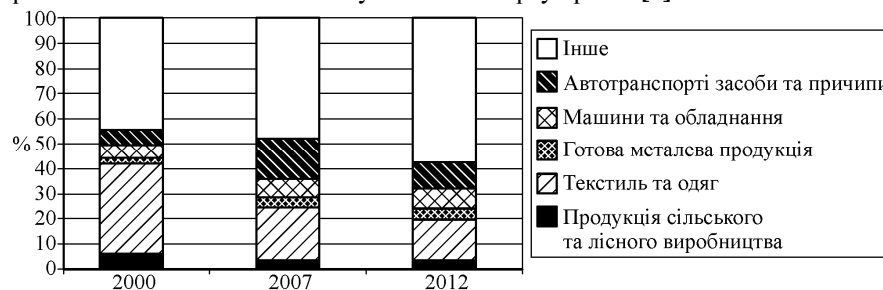

Рис. 3. Структура експорту Туреччини [9]

Україна з Туреччиною мають давні тісні стосунки. Туреччина входить у п'ятірку країн-імпортерів української сільськогосподарської продукції та трійку української несільськогосподарської продукції. Загальний експорт України в Туреччину становить 2012 р. 3871,8 млн дол. США при позитивному сальдо торговельного балансу для України у 1593,7 млн дол. США. Головними товарними групами експорту України до Туреччини є чорні метали (54 % від загального експорту в Туреччину у 2012 р.), жири та олії (8,3 %), добрива (8 %), насіння і плоди олійних культур (6,6 %). Головними товарними групами імпорту в Україну з Туреччини є істівні плоди та горіхи (12,5 % від загального імпорту з Туреччини у 2012 р.), одяг та текстиль (16,4 %), засоби наземного транспорту

(7,4 %) [10]. Варто зазначити, що торговельні відносини між двома країнами є дуже чутливими до економічного зростання. Тобто світова економічна криза позначилась зниженням торговельного обігу вдвічі у 2009 р. Крім того, високі ставки мита Туреччини на сільськогосподарську продукцію стримують розвиток українського експорту. Так, на пшеницю в Туреччині встановлено мито у розмірі 130 %, що ефективно стримує український експорт цієї товарної групи. Тарифна ескалація, що застосовується в Туреччині стосовно насіння соняшника (розмір мита – 27 %) та соняшникової олії (розмір мита – 36 %), сприяють збільшенню експорту українського насіння соняшника та зниженню експорту української олії [11].

Взаємодія в металургійній галузі демонструє певні негативні тенденції для України. Збільшення безмитного українського експорту чорних металів до Туреччини формує дешеву сировинну базу країни для розвитку металургійної переробки та машинобудування. Ефективне поєднання двох факторів: дешевої сировини та створеної матеріальної бази для сучасного виробництва технологічної продукції за рахунок державного стимулювання інвестицій призводить до збільшення експорту Туреччини в галузі виробництва машин та обладнання у треті країни. У цьому напрямі Туреччина стає ефективним конкурентом України (рис. 4).

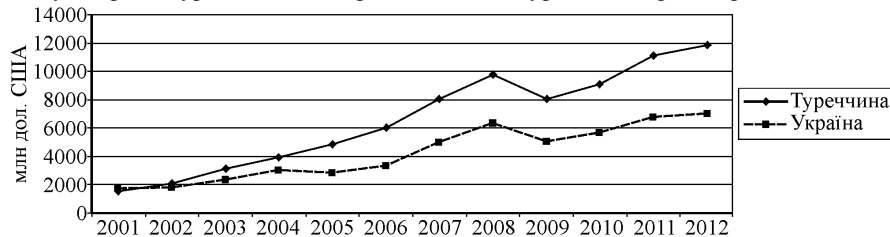

Рис. 4. Динаміка експорту машин та обладнання України та Туреччини [9, 10]

Ще у 2001 р. обсяги експорту українських та турецьких машин та обладнання знаходились на однаковому рівні, а на сучасному етапі сформувався досить значний гандикап на користь Туреччини. З 2001 р. частка машин та обладнання в загальному експорті Туреччини зростає від 5 до 7,8 % (рис. 3), при середньорічних темпах докризового росту цієї групи товарів у 28 %. В Україні частка машин та обладнання у загальному експорті становила незмінні 10 %, а темпи докризового зростання хоча і становили 21 %, але мають дуже нестійку динаміку (наприклад у 2005 р. експорт за цією групою знизився на 6,2 %).

Висновки. Стратегія економічного розвитку Туреччини, що базувалась та базується на проведенні достатньо жорсткого селективного протекціонізму та заохоченні іноземних інвестицій в експортоорієнтовані сфери промисловості й наукомісткі виробництва, а також у туризм, була позитивною, що сприяло зростанню добробуту населення країни і формуванню ґрунтовної бази для подальшого економічного зростання країни. Україна об'єктивно не мала можливостей відстоювати при вступі до СОТ високі протекціоністські бар'єри для імпортованих товарів, але змогла пристосуватися до умов світового ринку, що свідчить про великий запас міцності, що формує зовнішньоекономічну стійкість нашої держави. І до вступу до СОТ і після, експортна та імпортована квоти України

значно більші, ніж у Туреччині (близько 50 %) і цей факт приносить як позитивні, так і негативні наслідки для можливостей формування стратегій економічного розвитку. З одного боку, з позиції економічної безпеки, існує загроза залежності як від енергетичного імпорту, так і від сировинного експорту. З іншого боку, високий ступінь інтеграції України у світогосподарські процеси створює умови для використання наявних зв'язків для переорієнтації структури експорту в більш прогресивному напрямі. Також, у процесі подальшої лібералізації торговельного режиму в межах вимог СОТ, Україна може скористатись досвідом Туреччини з приводу використання вузькоселективного протекціонізму, оскільки, на відміну від Туреччини, Україна має досить низький індекс економічної свободи загалом (46,3) і торговельної свободи зокрема (84,4) при фактично нижчих торговельних бар'єрах для імпорту. Безумовно, Україні, як свого часу і Туреччині, не вистачає капітальних ресурсів для переобладнання виробництв та створення якісно нових експортоорієнтованих виробничих потужностей. Саме в цьому напрямі наша країна може наслідувати досвід економічного розвитку Туреччини, оскільки сучасний стан євроінтеграційного спрямування нашої країни досяг тієї стадії, коли подальша інтеграція з Європою надає потенційні можливості до залучення як європейських, так скоріше і неєвропейських іноземних інвестицій, оскільки наша країна стане певним плацдармом для просування іноземних товарів на європейські ринки.

Література

1. Офіційний сайт Світового Банку. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/countries/1W?display=graph>.
2. Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Э.С. Райнерт. – М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2011. – 384 с.
3. Авдашева С. Турция: национальная модель либерализации экономики / С. Авдашева // Общественные науки и современность. – 1993. – № 3. – С. 45-58.
4. Trade Policy Review Turkey. [Electronic resource]. – Mode of access http://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp359_e.htm.
5. 2013 Index of Economic Freedom. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.heritage.org/index/country/turkey>.
6. Production general directorate of economic research // Monthly economic indicators – november 2013. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.treasury.gov.tr/default.aspx?nsw=EilDPQez15w=-SgKWD+pQItw=&mid=740&cid=26&nm=756>.
7. Ін-т статистики Туреччини. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>.
8. Main Developments in Turkey's Foreign Trade. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/TURKEYS-FOREIGN-TRADE.htm>.
9. Foreign trade and balance of payments general directorate of economic research // Monthly economic indicators – november 2013. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.treasury.gov.tr/default.aspx?nsw=EilDPQez15w=-SgKWD+pQItw=&mid=740&cid=26&nm=756>.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Turkish customs tariff (as of January 1st, 2010). [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.zwimages.mofcom.gov.cn/201011/20101108103835426.pdf>.

Красников Д.А. Современные последствия либерализации экономического развития Турции

Проанализированы основные направления турецких экономических реформ и особенностей их реализации. Определено их влияние на динамику экономического роста и формирования статуса новой индустриальной страны. Особое внимание уделено

обдуманної лібералізації зовнішньоторгової сфери Турції і формуванню експортно-орієнтованої економіки. Описано особливості зміни структури експорту Турції. Визначено роль Турції в зовнішньоторгових зв'язках України і встановлено фактори, що сприяють їх розвитку. Відзначено напрями перетинів інтересів України і Турції на зовнішніх ринках.

Ключові слова: лібералізація економіки, структура експорту, селективний протекціонізм, іноземні інвестиції.

Krasnikov D.A. Contemporary effects of liberalization of Turkish economic development

The main destinations of Turkish economic reforms and features of their implementation are analyzed in the article. The effect of reforms on dynamics of economic growth and the forming of new industrial country status have been determined. Special attention is paid to liberalization of foreign trade and to the formation of the Turkish field of export-oriented economy. Features of changes in the structure of Turkey's exports have been described. The role of Turkey in foreign trade of Ukraine and factors, hindering its development, have been determined. Direction intersecting interests of Ukraine and Turkey on foreign markets have been marked.

Keywords: economic liberalization, exports, selective protectionism, foreign investment.

УДК 351.338.481.32 Доц. О.О. Маслиган, канд. екон. наук – Мукачівський ДУ

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ У МЕЖАХ КЛАСТЕРА

Здійснено системне вивчення специфіки організаційної регламентації розвитку підприємств рекреації та туризму (у межах кластера). Здійснено визначення специфіки щодо формування структури організаційних регламентів (у межах кластера та його автономних одиниць); структурування організаційних ресурсів у розрізі кількох базових блоків (організаційної структури кластера та організаційної структури його автономних одиниць), окреслення їх типології; систематизація основних елементів організаційних регламентів (у межах кластера та його автономних одиниць).

Ключові слова: кластер, організаційні регламенти, організаційна структура кластера, організаційна структура автономної одиниці.

Постанова проблеми. Для забезпечення раціональної структури відповідальності (на підприємствах туризму та рекреації, що діють у межах кластерних утворень) доцільне застосування системи внутрішніх організаційних регламентів. Ці документи [5]:

- організують процес та порядок роботи всередині утворень (на корпоративному рівні) та на рівні кожного конкретного його учасника (підприємства або організації);
- визначають їх основні цілі, завдання, права та обов'язки (що особливо актуально для засновників, керівників і персоналу).

При цьому саме поняття ефективності, в окресленій сфері, можна розглядати як спроможність чітко організувати процес і порядок роботи кластера та кожного його учасника за мінімальних витрат засобів на її створення, організацію та здійснення самого управління – що можна назвати сумарним ефектом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних реаліях питання з організаційної регламентації діяльності кластерів та їх автономних одиниць

(зокрема у сфері туризму та рекреації) недостатньо розглянуто в наукових працях. Можна виділити наукові джерела [1, 3, 7], в яких окреслено організаційні основи формування структури кластера за організаційно-виробничим, маркетинговим, інвестиційним, технологічним та іншими напрямками. Зауважимо, що окремі питання щодо переходу до застосування мереж висвітлено у праці [5], в якій виділено механізм та форми переходу традиційного підприємства (яким є і автономний учасник кластера) до мережевої структури.

Разом із тим, саме сутність ієрархічної та функціональної будови у цій площині не висвітлено достатньою мірою.

Постановка завдання. Метою дослідження є системне вивчення специфіки організаційної регламентації розвитку підприємств рекреації та туризму у межах кластера. Окреслена мета може бути досягнута за допомогою вирішення таких завдань: 1) визначення специфіки щодо формування структури організаційних регламентів (у межах кластера та його автономних одиниць); 2) визначення процесу проектування організаційних ресурсів у розрізі кількох базових блоків (організаційної структури кластера та організаційної структури його автономних одиниць), окреслення їх типології; 3) систематизація основних елементів організаційних регламентів у межах кластера та його автономних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Констатуємо, що застосування збалансованої системи показників, як моделі системного опису діяльності, формує специфічну структуру організаційних регламентів (яка орієнтована, виключно, на специфічні потреби кластера), що у структурованому вигляді доцільно досліджувати як синтезоване поєднання: функціональної складової як логічної схеми організаційної структури управління та визначення її характеристик; ієрархічної складової як поєднання ієрархічних рівнів кластера та внутрішніх підрозділів його незалежних учасників (що варто розглядати як автономні одиниці) із визначенням основних зв'язків між ними та порядку управлінських дій.

Окреслені складові доцільно також структурувати в розрізі потреб щодо: 1) розмежування функцій на локальному (учасників кластера) та корпоративному рівнях; 2) створення організаційної структури, здатної реалізувати специфіку інтегративного управління у межах кластера; 3) забезпечити прийняття та реалізацію управлінських рішень за всіма аспектами діяльності кластера та його незалежних учасників (а саме: фінансової, маркетингової; організаційної, інформаційної, технічної, виробничої).

Це дасть змогу розглянути організаційні ресурси в розрізі кількох базових блоків, а саме:

- 1) організаційної структури управління автономною одиницею (далі – ОСУ^а) кластера туризму та рекреації, що (відповідно до праць З.Є. Шершньової та С.В. Оборської) визначає підпорядкованість завдань, посад, повноважень і відповідальності, виходячи з яких, одиниця (підприємство або організація) здійснює свою незалежну управлінську діяльність у середині кластера [8, с. 284-286];
- 2) організаційної структури управління кластером (ОСУ^к), що можна розглядати як блок, який визначає систему повноважень та відповідальності,